

spánek ve spirále modernity

Nikola Ivanov (editor)

Odpočinek v neklidu: Biopolitika spánku a bdění

Host, 2021, přeložili Pavel Černovský, Tomáš Kačer, Jan Táborský a Jana Tomečková, 320 stran

TEXT MARTIN ZOUL

FOTO HOST

HODNOCENÍ 85 %

Lidé mají nepopíratelně sklony idealizovat si minulost – ať už vlastní, nebo kolektivní. V řadě ohledů se jedná o pouhý (sebe)klam, existuje však oblast, ve které tento idealizovaný obraz minulosti sedí: oblast spánku. Alespoň to tvrdí autor pozoruhodného sborníku, který na sklonku loňského roku vydalo nakladatelství Host. Jeho základní premisou je zkoumání, jakým způsobem jsou tisícileté vzorce střídání spánku a bdění narušovány tlaky souvisejícími s neustále akcelerující spirálou modernity.

Za tímto účelem shromáždil intermediální umělec Nikola Ivanov desítku textů, které k tématu v posledních plus minus patnácti letech vyšly. Doplnil je vlastní předmlouvou (která obstojí sama o sobě) a – rovněž vlastní – sérií černobílých fotografií. Výsledek nechce působit jako nějaké ucelené shrnutí debaty o tom, zda kapitalismus skutečně zabíjí spánek, poskytuje ale slušný přehled o širší záběru dílčích témat, kterých se tato debata dotýká.

Ústředním pojmem sborníku a leitmotivem všech obsažených textů je ona titulární biopolitika, kterou si Ivanov vypůjčil od Michela Foucaulta. Ten se tímto

konceptem snažil podchytit nárok, který si moderní společnost dělá na naše životy. Ivanov tento nárok popisuje v předmluvě coby „druh paternalistického dohledu nad těly a průběhem života populace v jeho ryzí biologické podstatě“.

Děje se tak například stále sílícími snahami spánek a jeho dysfunkce medikalizovat, o čemž pojednává řada obsažených textů. Spolu s tlakem na zvyšování lidského zdraví se jedná o jednu z forem kontroly, která má kapitalistickému systému zajistit dostatek výkonných a spolehlivých pracovníků. Jedině ti zpětně zajistí bezproblémový chod tohoto systému, v němž – řečeno spolu s Marxem – upíří lačni po živé krvi práce.

Úvahy o spánku coby úhlavním nepříteli produktivity nejsou jen doménou současnosti, objevují se už v textech antických myslitelů (třeba u Platona). Teprve od nástupu moderní průmyslové společnosti ale dá mluvit o skutečně soustředěném tažení proti všemu, co stojí v opozici proti všeprostopujícímu tlakům na výkonnost. V knize se toto tažení opakovaně označuje za kolonizaci přirozených biologických cyklů umělými rytmy pracovní doby.

Ačkoli jsou obsažené texty vůči kapitalistické modernitě poměrně kritické, bylo by chybou na sborník nahlížet výhradně prizmatem levo-právěho společenského konfliktu. Takto nastaveným sítím by totiž propadly pozoruhodné příspěvky, jakým je třeba hned úvodní esej ruského filozofa Alexeje Penzina. Ve shodě s francouzsko-litevským existencionalistou Emmanuelem Lévinasem vnímá Penzin spánek jako přirozenou bariéru, kterou se naše těla

brání negativním silám „neustále bdící moderní racionality“.

Na jiném místě se Penzinův text zabývá vztahem spánku a moci a poukazuje na fakt, že v lidské historii proti sobě opakovaně stály skupiny těch, kteří spali, a těch, kteří nad jejich životy svým bděním (ať už skutečným či metaforickým) vykonávali dozor.

V eseji novozélandské literární teoretičky a historičky umění Eluned Summers-Bremner se zase dočítáme o diskurzu, který v americkém prostředí ztotožňuje bdělost a svobodu – ne náhodou se po útocih z II. září ve veřejném prostoru vyrojily názory, že Spojené státy zaspaly, a proto nyní musí platit daň za svou ztrátu (bdělé) pozornosti.

Výše popsané interdisciplinární surfování, ke kterému v knize nezřídka dochází v rozmezí několika málo řádek, je tak trochu dvojsečnou zbraní – intelektuální zážitek z pohledu na nové a nové obzory, které se tu na každém kroku otevírají, je poněkud umenšován značnými nároky na čtenářovu pozornost. Tyto nároky dále zvyšuje fakt, že se některá témata ve sborníku opakují.

Na druhé straně však výběr textů působí reprezentativním dojmem, k čemuž přispívají i další faktory, jako jsou kvalita překladu, pečlivá redakční práce i lákavé grafické a knihařské zpracování. Nikola Ivanov, který se tématem spánku a jeho biopolitiky zabývá dlouhodobě, vstoupil na český literární trh s nepřehlédnutelnou razancí.

Jeho kurátorské (ale i autorské) vlohy jsou do budoucna velkým příslibem.